

DBTBD 16.01.09

Bilimsel makale

Prof. Dr. Naciye ATA YILDIZ*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye**(E-mail: yildiz.naciye@gmail.com)***Abay'ın Kara sözlerinin dil kullanımı açısından edebî yönü**

Özet. Abay (İbrahim) Kunanbayev, 1845-1904 yılları arasında yaşamış büyük Kazak şairi, yazarı, düşünürü, bestecisi, siyaset adamıdır. Çağdaş Kazak edebiyatının kurucusu olarak kabul edilir. Edebiyatçı yönü değerlendirildiğinde hem şiir hem de nesir türünde eserler verdiği görülmektedir. Almış olduğu çok yönlü eğitim, onun hem şiir hem de nesir türündeki eserlerinin içeriğini, dil yapısını ve şekilsel özelliğinin özgünlüğünü oluşturur. Türkiye'de de hakkında birçok araştırma yapılan Abay'ın şiirleri üslup açısından değerlendirilmiştir. Ancak onun nesir türündeki eserlerinin de kendine has bir üsluba sahip olduğu görülmektedir ve bu konuda bağımsız bir akademik çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada Abay'ın Kara Söz olarak adlandırılan 45 adet düz yazısından örneklendirme yöntemiyle cümleler seçilmiş, onun nesir türünde dahi etkileyici bir üsluba sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Abay, nesirlerinde de üslupsal açıdan özgündür ve bunları birçok açıdan değerlendirmek mümkündür. Ancak bu çalışmanın sınırları sebebiyle, Abay'ın Kara Sözler'i dokuz maddelik bir çalışmayla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın neticesinde Abay'ın bazı cümle türlerini, monolog veya diyalog tarzı konuşmaları, alıntılarını kullanarak bu etkileyiciliği sağladığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada değerlendirilemeyen diğer üslupsal unsurların da değerlendirilmesi, Abay'ın Kazak dilini kullanmadaki başarısı ve düzyazıyı şiirsel üsluba yaklaştırmasındaki sanatçı yeteneği daha açık bir şekilde ortaya çıkacak ve Abay çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Abay, Kara Sözler, üslup, cümle, tekrar, soru, ünlem**DOI:** <https://doi.org/10.71078/pj9b1454>

Renk: 9.06.2025; Onaylandı:15.06.2025; Çevrimiçi olarak mevcuttur: 21.06.2025.

Giriş

Abay (İbrahim) Kunanbayev, Orta Cüz Kazakları'ndan Argın boyunun Tobıktı koluna mensup olan 22 Ağustos 1845'te Kazakistan'ın eski Karkaralı ilindeki Şıngıs dağının Kaskabulak yaylasında (şimdiki Semey ili Abay ilçesi Karavıl köyü) dünyaya gelmiştir (Kalkan 2006: 373).

Abay hem Kazakistan'da hem de Türkiye'de üzerinde en çok çalışılan Kazak yazar, şair, besteci, siyasetçi ve düşünürlerinden biridir. Abay'ın çok yönlü Türkiye açısından değerlendirildiğinde Abay konusunda tez çalışmalarının yapıldığı ve makalelerin kaleme alındığı görülmektedir.

Abay, küçük yaşlardan itibaren şiir yazmış ancak şiirlerinde kendi adını ancak 40 yaşından itibaren kullanmıştır. Kendi adını kullanarak yayımladığı Jaz isimli şiirinden sonra Kazak aydınları arasında da dikkat çekmeye başlayan Abay, kısa süre sonra Muka, oğlu Magaviya, Akılбай, Kekitay ve Şakerim gibi genç şairlere örnek olmuş ve çağdaş Kazak edebiyatının kurucusu olarak Kazak kültüründe yer almıştır. Abay'ın nesirleriyse, *Gakliyat/Kara Söz* olarak adlandırılan yazılarıyla gazete makalelerinden oluşmaktadır. Abay'ın felsefi düşüncelerini işleyen, atasözlerinden hareketle halkı aydınlatmaya ve düşündürmeye yönelten, halka güncel veya siyasi konularda nasihat veren bu yazılar 1890-1898 yılları arasında kaleme almıştır.

Abay'ın eserlerini edebî açıdan değerlendirebilmek için onun aldığı eğitimi hatırlamakta fayda vardır. Abay, köy mollasından okuma yazmayı öğrendikten sonra, babası onun akıl, feraset ve kabiliyet bakımından diğer çocuklarından farklı olduğunu fark etmiş ve yanında çeşitli toplantılara götürerek halk arasında hatipliğiyle tanınan söz ustalarını, akınları ve destancıları dinleyerek yetişmesini sağlamıştır. Babası tarafından sekiz yaşında Semey'deki Molla Gabduljabbar'a teslim edilen Abay, iki yıl kadar bu mollada; on yaşından sonra Ahmedrıza medresesinde okumuştur. Çocukluktan itibaren annesinin ve ninesinin anlattığı masallarla büyüyen Abay, aldığı eğitim sayesinde Doğu klasiklerini, Rusça öğrenerek de Rus ve Rusça'ya aktarılan batı klasiklerini okuma fırsatı bulmuştur. Aldığı bu eğitim sayesinde, Abay'ın beslendiği kaynakları dört başlık altında toplamak mümkündür;

1) Doğulu yazar ve düşünürler: Nevâî, Fuzûlî, Firdevsî, Nizâmî, Ahmet Yesevî, Sa'dî ve Hâfız.

2) Rus şair ve yazarları: Puşkin, Belinski, Gertsen, Çernişevski, Dobrolyubov, Nekrasov, Saltıkov-Şedrin ve Lermontov.

3) Batılı şair ve yazarlar: Byron ve Goethe.

4) Kazak şair ve yazarları: Şokan Valihanov ve Ibray Altınsarin.

Abay'ın *Kara Sözlerini* edebî yönünü değerlendirebilmek için onun Ceditçilikle ilgili görüşlerinden söz etmek gerekmektedir. "25. *Kara Söz*"de "Kazak toplumunun bekçisi olmak için, biz de millet olarak, yabancıların bildiklerini bilelim, gelişmiş bir toplum olalım endişesinde olmak için öğrenmek lazımdır" (Ayan, 2015: 84) fikrini yansıtan Abay, eğitim reformu bakımından Ceditçiler gibi düşünmektedir. Evrensel bilim değerleriyle, ulusal gelenekleri ve İslamiyeti bütünleştiren bir eğitim sistemini amaçlayan Ceditçilerin görüşleriyle Abay'ın görüşleri örtüşür. Abay da Kazak halkının, kendi kültürünü kaybetmeden ama köhne veya farklı amaçlarla çarpıtılan gelenekleri de körü körüne korumadan, yenileşmesini savunur. Kazak halkını yabancıların bilgi düzeyinden daha düşük seviyelerde bilgi sahibi olmasını, başka bir ifadeyle bilgisiz, cahil kalmasını kabullenmez ve yazılarında bu durumu Kazak halkının lehine çevirmek için yol gösterir, adeta onları sarsarak düşünmelerini sağlar.

Türkiye'de yapılan çalışmalarda Abay'ın şiirlerinin dil özellikleri, edebî yönü incelenmiştir. *Kara Sözler*, içerdiği düşünceler bakımından da değerlendirilmiştir ancak doğrudan *Kara Sözler*'de Abay'ın Kazak dilini nasıl kullandığına yönelik bir çalışma yoktur. Bu amaçla, bu çalışmada *Kara Sözler*'i dil açısından değerlendirmeyi amaçladık.

Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmanın evrenini Abay'ın *Kara Sözler*'i oluşturmaktadır. Bilindiği üzere, Abay'ın 45 adet *Kara Söz*'ü bulunmaktadır. Bunlar Türkiye'de Kazak Türkçesiyle de Türkiye Türkçesine aktararak da yayımlanmıştır. Bu çalışmada bibliyografyada yer alan hem özgün hem de aktarma metinlerden faydalanılmıştır. Abay, büyük ölçüde didaktik ve felsefi konuları işlemektedir ancak bu metinlerde de kendine has ve etkileyici bir üsluba sahip olduğu görülmektedir. Bu varsayımdan hareketle, *Kara Sözler*'deki cümleler rastgele örneklendirme yöntemiyle seçilmiş ve değerlendirilmiştir.

Abay'ın *Kara Sözler*'de etkileyciliği sağladığı üslup özellikleri nelerdir diye bakıldığında, Kazak dilini çok ustalıkla kullandığı dikkati çekmektedir. Bunların her açıdan burada değerlendirilmesinin mümkün olamayacağı açıktır. Bu sebeple, bu çalışmada *Kara Sözler*, soru cümleleri, ünlem cümleleri, tekrarlar, devrik cümleler, atasözlerinden faydalanma, tanıklama, monologlar, diyaloglar, açık söyleyiş başlıkları altında değerlendirilmiştir:

1. Soru cümleleri

1.1. Cevabı verilen soru cümleleri

Abay, nesir türünde yazdığı eserlerde okuyucunun dikkatini çekme açısından soru cümlelerine sık sık başvurmuştur. Birçok *Kara Söz*'de, metnin bir veya birçok noktasında, bir

soru cümlesiyle okuyucunun dikkatini çekmeyi başarır, okuyucuyu düşündürür. Bazı soruların cevabını verir, bazılarını cevaplandırmadan cevabı okuyucuya bırakır. Cevaplandığı sorularının “Halkı idare etmek mi? Hayır...”, “Sofu olup kendini dine vermek mi? Hayır...” örneğindeki gibi soru soran ve soruların cevabını kendisi veren, cevap “hayır” olduğunda bu “hayır”ların kendine göre açıklamasını yapan Abay, böylelikle deneme üslubunun en güzel örneklerini ortaya koyar. Abay, bu tür cümleleri “evet” veya “hayır” olarak cevaplandırmaktadır. Soru cümlelerini yaygın ama yerinde kullanarak kendine has bir üslup oluşturmıştır. Abay, paragraf başlarında soru cümlelerini kullanarak konuya giriş yapmakta, soru cümlelerini paragrafların ortasında konuyu genişletmek, açmak için başarıyla kullanmakta, bazı kara sözlerini ise soru-cevap ile bitirerek okuyucu üzerinde kesin bir etki bırakmaktadır. Soru cümlelerini halkı düşündürmek açısından yaygın bir şekilde kullanan Abay’ın soru cümlelerini belirli kalıplar içinde değerlendirmek mümkündür. Başka bir ifadeyle, Abay, soru cümlelerini öyle ustalıkla ve tutarlı şekilde kullanmaktadır ki bunlar adeta kalıplaşmıştır. Bunlar şu şekilde formülize edilebilir:

Paragraf başlarında soru+kısa cevap+açıklama/görüş/tavsiye kalıbındaki cümlelere örnek: *El bağıw? Joq, elge bağım joq. Bağıwsız dertke uşırayın degen kisi baqpasa, ne albırtqan, köñili basılmağan jastar bağamın demese, bizdi quday saqtasın/* “Yurt bakımı? Yok. Yurda Bakan yok. Bakımsız derde rastlayan heyecanlı kişi bakmazsa; ya da gönlü taşkın gençler sahip çıkmazsa; bizi de Tanrı koruya”. (Ayan, 2017: 133; Kibar, 2020: 363). Bu örnekler, Abay’ın konuya doğrudan sorularla girerek çarpıcı giriş yaptığını, ancak sorunun cevabını da vererek okuyucuyu yönlendirdiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Paragraf ortasında soru-cevap cümlelerine örnek: *Hoş, quday tağala bala berdi, onı öziñ jaqsı asıray bilesiñ be? Bilmeysiñ. Äweli öz küñäñdi öziñ kötergeniñmen turmay, balañnıñ küñäsine tağı da ortağ bolasın/* “Hoş, diyelim ki; Allah Teâlâ çocuk verdi, ona iyi bakabilir misin? Bilmezsin. Taşımakla kalmazsın kendi eski günahlarını; ortak olur, alırsın çocuğunun vebalini.” (Ayan, 2017: 141; Kibar, 2020: 383). Bu tür cümleler Abay’ın konuya giriş yaptıktan, konuyla ilgili belli açıklamalar yaptıktan sonra da soru cümlelerini konuyu daha iyi açıklamak ve dikkat çekmek üzere kullandığını ve okuyucuyu verdiği cevaplarla yönlendirdiğini göstermektedir.

Paragraf sonunda soru+kısa cevap+açıklama/görüş/tavsiye kalıbındaki cümlelere örnek: *Äweli iymandı tüzetpey jatıp, qılğan ğibadat ne boladı? Joq, sen jaqsılıq, jamandıqtı jaratqan - quday, biraq qıldırğan quday emes, awruwdı jaratqan - quday, awırtqan quday emes, baylıqtı, kedeylikti jaratqan - quday, bay qılğan, kedey qılğan quday emes dep, nanıp uqsañ bolar, äytpese – joq/* “Evvela imanını düzeltmeden, yaptığın ibadet ne olur? Yok, sen; “İyilikle kötülüğü yaratan Tanrı, lakin iyiliği ve kötülüğü yaptıran Tanrı değil, hastalığı yaratan Tanrı, lakin hastalandıran Tanrı değil: zenginliği ve yoksulluğu yaratan Tanrı, lakin zengin eden veya fakir kılan Tanrı değil” diyerek, inanarak anlarsan doğru olur, yoksa yok.” (Ayan, 2017: 156; Kibar, 2020: 414). Yazar örnekte görüldüğü üzere, birçok paragrafta işlediği konuyu soru-cevapla bitirmektedir.

1.2. Arka arkaya kullanılan soru cümleleri: soru+soru+soru....:

Birewler qudaydan bala tileydi”. Ol balanı ne qıladı? Ölse ornımdı bassın deydi, artımnan quran oqısın deydi, qartayğan küñimde asırasın deydi. Osıdan basqası bar ma? Balam ornımdı bassın demek ne söz? Öziñnen qalğan düñiye iyesiz qalar deysiñ be? Qalğan düñiyeniñ qamın sen jemek pe ediñ? Ölip bara jatqanda özgeden qızğanıp aytqanıñ ba? Özgege qıymaytuğın seniñ ne qılğan artıqşa orniñ bar edi? Balanıñ jaqsısı - qızıq, jamanı - küyik, ne türlı boların bilip suradıñ? Düñiyede öziñniñ körgeñ qorlığıñ az boldı ma? Öziñniñ qılğan ittigiñ az boldı ma? Endi bir bala tuwğızıp, onı da it qıluwğa, oğan da qorlıq körsetiwge munşa nege qumar boldıñ?/ “Birileri Tanrı’dan çocuk diler. O çocuğu ne ederler? ‘Ölürsem yerimi doldursun’, ‘arkamdan Kur’an okusun’, ‘yaşlandığımda baksın-beslesin’ derler. Var mı bunlardan başka sebepler? ‘Çocuğum yerimi doldursun’ demek de ne demek? Sensiz kalan varlığın, sahipsiz mi kalır sanıyorsun? Dünyanın bütün gamını, sen mi taşıyorsun? Öleceğin zaman başkasından, malını kıskanıp da mı söylüyorsun? Başkasına bırakmaya kıyamadığın senin; ne var idi, meziyetin, üstün yerin? (Ayan, 2017: 141; Kibar,

2020:382). Arka arkaya gelen soru yağmuru kalıpları da Abay'ın bir üslupsal özelliğidir. Bunların bu örnektekiler gibi bir kısmı cevapsız olarak bırakılmakta, ancak yine de okuyucunun düşünce yolu şekillendirilmektedir.

Soru cümleleri açısından Abay'ın *Kara Sözler*'i değerlendirildiğinde, Abay'ın bu tür cümleleri çok sık kullandığı ve sevdiği söylenebilir. Soru cümlelerinin kullanım sıklığı bakımından değerlendirilmesi bu alanda yapılacak bir ileri adım olacaktır.

2. Ünlem cümleleri: *Ärbir orındı hareket özi de uwayım-qayğın azaytıdı, orınsız külkiminen azaytpa, orındı hareketpen azayt!* “Her bir yerinde yapılan davranışın kendisi de dert ve üzüntüyü azaltır; yersiz gülmelerle azaltma, yerinde davranışlarla azalt! (Ayan, 2017: 67, 137). Vurgulamayla dikkat çekmeye yönelik bu tür cümleler de soru cümlelerinden sonra cevap cümleleri olarak kullanıldığından çok tercih edilen cümle türlerindendir. Diğer ünlem cümleleri de soru cümleleri kadar olmasa da *Kara Sözler*'de sıklıkla kullanılmıştır. Ünlemler, dilin dikkat çekmek üzere kullanılan kelimeleridir. Abay hem doğrudan ünlem kelimelerini hem de anlam yönünden ünlem taşıyan, özellikle de emir cümlelerini, sıkça kullanmıştır. *Ey, jüregimniñ quwatı, perzentlerim!* “Ey, yüreğimin kuvveti, evlatlarım!” (Ayan, 2017: 164). Bu tür hitap ünlemleri de, Abay'ın sözlerinin etkileyiciliğini sağlayan, okuyucuya doğrudan hitap eden unsurlardır. Soru cümlelerinden sonra gelen “evet”, “hayır”, “yok” cevap ünlemlerinden sonra, “ey” ünlemi, Abay'ın dikkat çekmek üzere kullandığı yaygın ünlemdir.

3. Tekrarlar: *Ärbir uwayım-qayğı oylağış kisi ne dünüye şaruwasına, ne ahiret şaruwasına özgeden jıynaqıraq bolsa kerek. Ärbir jıynaqlıqtıñ tübi kaniş bolsa kerek.* “Dertli, kaygılı ve düşünceli kişiler hem dünya işinde hem ahiret işinde başkalarından daha derli toplu daha düzenli olması gerek. Her düzenli oluşun sonucu ferahlık olsa gerek.” (Ayan, 2017: 67, 137) cümlelerinde olduğu gibi, Abay arka arkaya gelen cümlelerde tekrarlar ve aynı kelimeyle cümleyi bitirmek gibi dil kullanımlarıyla şiirsel bir üslup yakalamıştır. Tekrar sanatı değerlendirildiğinde tam, eksik, ters ve sıfır tekrar olmak üzere türleri vardır. Daha geniş çalışmalarda Abay'ın nesirleri bu açıdan da değerlendirilerek tekrar sanatıyla üslubunda yakaladığı seviye tespit edilebilir.

4. Devrik cümleler: Abay zaman zaman devrik cümlelere de başvurmuştur: *Ärbir bayqağan adam bilse kerek: külki özi bir mastıq ekenin, ärbir mas kisiden ğafil köp ötetuğının da, ärbir mastıñ söylegen kezinde bas awırtatuğının.* “Dikkatli her insanın bilmesi gerekir ki, gülmenin kendisi bir sarhoşluktur, her sarhoş kişinin başından çok pişmanlık verici işlerin geçtiğini ve her sarhoşun konuştuğunda baş ağrıttığını” (Ayan, 2017: 67, 137). Ancak Abay'ın devrik cümleleri, kurallı cümlelere göre sayıca çok azdır. Bilindiği üzere kurallı cümleler, devrik cümlelere göre daha kolay anlaşılır. Abay'ın kurallı cümleleri çok daha fazla kullanması, *Kara Sözler*'in kolay anlaşılabilir olmak üzere kaleme alındığını gösterir mahiyettedir.

5. Atasözlerinden faydalanma: Abay, “*Kara Sözler*”de *Biy ekew bolsa, daw törtew boladı* “Yönetici iki olursa sorun dört olur” (Ayan, 2017: 136; Kibar, 2020: 369); “*Rızkıyla meşgul olan kavgayla meşgul olmaz* (Ayan, 2020: 82, 149” gibi Kazak atasözlerinden sık sık faydalanır. Bu yolla, söylediklerinin sadece kendi düşüncesi olmadığını, aslında bu konuların daha önce de yaşandığını ve ders alınması gereken konular olduğunu edebî bir dille ortaya koymakta ve bir ölçüde metinler arasılıktan faydalanmaktadır.

Abay, atasözlerini kullanırken onları her zaman olduğu gibi kabul etmez; bazılarını tartışır: “*İris aldı - tirlik*” deydi, *ol qay tirlik? Ol osı jan kewdeden şıqpağandıq pa? Joq, onday tirlik iytte de bar. Onday tirlikti qımbat körıp, buldağan adam ölindi jaw körıp, ahıyetke duşpan boladı...* “Bereketin öncesi hareket, dirilik” derken bu hangi dirilik? O, bu canın gövdeden çıkmaması mı? Hayır, öyle dirilik köpekte de var. Böyle hayatı üstün görüp, böbürlenen adam ölümü düşman görür ve ahirete de düşman olur.” (Ayan, 2017: 69, 138) cümlelerinde olduğu gibi, gerektiği yerde atasözlerini irdeleyerek onların yanlış anlaşılmasından dolayı ortaya çıkan olumsuzlukları da açık ve sert bir şekilde ortaya koyar. Bu da onun üslubunun belirgin bir özelliğidir.

6. Tanıklama: *Jäne de bilim, ğılım kedeyge keregi joqtay-aq: “Bizdi ne qılasıñ, ana sözdi uğarlıqtarğa ayt!” deydi.* “Hatta fakirin ilim ve bilime ihtiyacı yokmuş gibi: “Bize bunları söyleme, sözünü

anlayabilecek kişilere söyle” derler. Onların başkalarıyla işi yoktur” (Ayan, 2017: 71, 140) cümlesinde olduğu gibi, Abay, yazılarında başkalarının sözlerini de aktararak anlatımda tekdüzelikten sıyrılır ve akıcı bir üslup yakalar. Yazar, bu üslupla bazı düşüncelerin sadece kendine ait olmadığını, başkalarının da benzer veya aykırı düşünceler taşıdığını gösterir. Bunlardan hareketle söylemek istediklerini pekiştirir.

7. Monolog cümleleri: Abay, *Kara Sözler*’de kendi kendisine konuşur gibi bir üslup da kullanır; *Birew aqıl aytsa: “Oy, täñiri-ay, kimnen kim artıq deysiñ!” - deymiz, artıñın bilmeyimiz, aytp tursa uqpaymız. “Birisi akıl verse, bırak, kardeşim bunları, kim kimden üstündür ki!” diyoruz, başkasının üstünlüğünü kabul etmeyiz, söylese de anlamayız.”...* (Ayan, 2017: 70, 140) gibi konuşma cümleleriyle yazar monolog anlatım tarzını kullanmış olur. Kendi kendine düşündükleri veya konuştuklarıyla konuları ortaya koyar, kendi zihin dilini bu şekilde açıklamış olur.

8. Diyalog cümleleri: Yazarın; *Qartayğanda asırasın deseñ, o da - bir bos söz. Äweli - öziñ qaruwıñ qaytarlıq qartayuğa jetemisiñ, joq pa? “Yaşlandığında bana baksın diyorsan, o da boş sözdür. Evvela sen ihtiyarlayacak kadar yaşayacak mısın yaşamayacak mısın?”* (Ayan, 2017: 72, 141) örneğindeki gibi, karşısındakiyle sohbet edercesine üslubu, deneme tarzının üslubu olarak okuyucuyu da eserin içine çekmeyi başarır.

9. Açık söyleyiş: Abay, eserlerinde her konuyu dolaylandırmadan, açık bir şekilde ifade eder. Özellikle hiçbir olumsuzluğu örtmeden doğrudan söylemeyi tercih ettiği görülür; Kazak adını vererek Kazakların olumsuz yönlerini vurgulamaktan çekinmez: *Eşbir qazaq körmedim, maldı ittikpen tapsa da adamşılıqpen jumsağan. “Meşru olmayan yollardan kazandığını hayırlı işlere harcayan hiçbir Kazak görmedim.”* (Ayan, 2015: 73, 142) şeklindeki sözler, Abay’ın kendi halkını sevmemesinden değil, aslında bütün insanlığın bazı olumsuzluklarının düzelmesini istemesinden kaynaklanmaktadır. Buradan Kazak adı kaldırılıp bir başka milletin adı konulsa, söylenilen sözün doğruluğu onun eserlerinin evrensel yönünü de göstermektedir.

Sonuç

Bu bildiri sınırlarında Abay’ın *Kara Sözler*’indeki bütün yapıları değerlendirip onun üslubunda bunların yerinin ne olduğunu belirlemek elbette mümkün olamaz. Çünkü Abay, nesir dilini de şiir dili gibi inceliklerle işlemiş, sadece nesirleri üzerinde bir üslup çalışması yapılmasını gerektirecek bir dil kullanım seviyesi yakalamıştır. Değerlendirdiğimiz madde başları, şair ve yazarların ana dile karşı sorumluluğu olduğunun zaten bilincinde olan Abay’ın, *Kara Sözler*’de Kazak dilini bütün incelikleriyle kullanmaya özen gösterdiği, şiirsel bir üslup yakaladığı, üslubuyla nesirlerinin de akıcı bir şekilde okunmasını sağladığı görülmektedir. Abay, nesirlerini kuru bir nesir diliyle kaleme almamış, aksine nesirlerinde de şiirsel bir akıcılık sağlamıştır. Bu değerlendirme, Abay’ın nesirlerinin mutlaka daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Abay’ın nesirlerinde kullandığı ve burada değerlendirilemeyen farklı kalıplar da bulunmaktadır. Bütün kalıpların kullanım sıklığı tespit edilerek daha geniş ve yeni çalışmalar yapılabilir. Böylece Abay’ın nesir üslubu hakkında daha net ve geniş sonuçlara ulaşılabilir.

Kaynakça

Ayan, Ekrem (2017). *Bir Devrin Aynası Abay Kunanbay ve Kara Sözler*, Ankara, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayını.

Kalkan, İbrahim (2006). “Kuananbayev, Abay”. *İslam Ansiklopedisi* C.26, s.373-375.

Kibar, Zafer (2020). *Abay (İbrahim) Şiirler, Kara Sözler*. Nur-Sultan: Uluslararası Türk Akademisi Yayınları.

Reference

- Ayan, E. (2017). *Bir Devrin Aynası Abay Kunanbay ve Kara Sözler* [Mirror of an Era Abay Kunanbay and Black Words]. Ankara, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayını. (In Turkish)
- Kalkan, İ. (2006). "Kunanbayev, Abay". *İslam Ansiklopedisi* C.26, s.373-375. (In Turkish)
- Kibar, Z. (2020). *Abay (İbrahim) Şiirler, Kara Sözler* [Abay (Ibrahim) Poems, Black Words]. Nur-Sultan: Uluslararası Türk Akademisi Yayınları. (In Turkish)

Наджие Ата Йылдыз

Анкар Хажі Байрам университеті, Анкара, Түркіе
(E-mail: yildiz.naciye@gmail.com)

Абай қара сөздерінің тілді қолдану жағдайындағы әдеби аспектісі

Аңдатпа. Абай (Ибраһим) Құнанбаев – 1845-1904 жылдар аралығында өмір сүрген қазақтың ұлы ақыны, жазушысы, ойшылы, композиторы және саясаткері. Қазіргі қазақ әдебиетінің негізін салушы болып саналады. Оның әдеби қырына баға бергенде поэзияда да, прозада да шығармалар тудырғаны байқалады. Оның алған жан-жақты білімі оның поэзиядағы да, прозадағы да шығармаларының мазмұнының, тіл құрылымының, формалық ерекшеліктерінің өзіндік ерекшелігін қалыптастырады. Түркияда көптеген зерттеулер жүргізілген Абай өлеңдері стильдік тұрғыдан бағаланды. Бірақ оның прозалық шығармаларының да өзіндік стилі бар екені, бұл тақырыпта дербес академиялық зерттеулер жүргізілмегені байқалады. Бұл зерттеуде Абайдың «Қара сөз» деп аталатын 45 прозалық шығармасынан іріктеу әдісімен сөйлемдер іріктеліп алынып, оның прозада да әсерлі стилі бар екені айқындалуға тырысқан. Абай прозалық шығармаларында да стильдік ерекшелік танытып, оларды сан қырынан бағалауға болады. Бірақ бұл зерттеудің шектеулілігіне байланысты Абайдың «Қара сөздері» тоғыз тармақтан тұратын зерттеумен бағалануға тырысты. Зерттеу нәтижесінде Абай бұл әсерлілікке кейбір сөйлем түрлерін, монологтық немесе диалогтық мәнердегі шешендік сөздерді, дәйексөздерді қолдану арқылы жеткені анықталды. Бұл зерттеуде бағалана алмаған басқа стильдік элементтерге баға беру Абайдың қазақ тілін қолданудағы жетістігі мен прозаны поэтикалық стильге жақындатудағы көркемдік қабілетін айқынырақ ашып, абайтану ғылымына септігін тигізеді.

Түйін сөздер: Абай, Қара сөздер, мәнер, сөйлем, қайталау, сұрақ, леп.

Naciye ATA YILDIZ

Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Turkey
(E-mail: yildiz.naciye@gmail.com)

The Literary Aspect of Abay's Kara Sozder in Terms of Language Use

Abstract. Abay (Ibrahim) Kunanbayev was a great Kazakh poet, writer, thinker, composer, and politician who lived between 1845-1904. He is considered the founder of contemporary Kazakh literature. When his literary side is evaluated, it is seen that he produced works in both poetry and prose. The versatile education he received forms the originality of the content, language structure, and formal features of his works in both poetry and prose. Abay's poems, about which many studies have been conducted in Turkey, have been evaluated in terms of style. However, it is seen that his prose works also have a unique style, and no independent academic study has been conducted on this subject. In this study, sentences were selected from Abay's 45 prose works called Kara Söz by sampling method, and it was tried to be revealed

that he had an impressive style even in prose. Abay is also stylistically original in his prose works and it is possible to evaluate them from many perspectives. However, due to the limitations of this study, Abay's Kara Sözlər was tried to be evaluated with a nine-item study. As a result of the study, it was determined that Abay achieved this impressiveness by using some sentence types, monologue or dialogue style speeches, and quotations. Evaluating other stylistic elements that could not be evaluated in this study will reveal Abay's success in using the Kazakh language and his artistic talent in bringing prose closer to poetic style more clearly and will contribute to Abay's studies.

Keywords: Abay, Kara Sözlər, style, sentence, repetition, question, exclamation.

Автор туралы мәлімет:

Наджие Ата Ыылдыз – филология ғылымдарының докторы, профессор, Анкара Хажі Байрам университеті, Анкара, Түркіе. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8351-4538>

Yazar hakkında bilgi:

Naciye ATA YILDIZ – Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8351-4538>

Information about authors:

Naciye ATA YILDIZ – Doctor of Philology, Professor, Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Turkey. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8351-4538>

